

הסיכום והניתוח ממערכי השיעור לפרק שירת המאה ה – 20

כתב וערך: המורה אלי פררה

שְׁנֵי יְסוּדוֹת / זלדה
הִלְהֵבָה אוֹמֶרֶת לְבְרוּשׁ
כְּאֶשׁ אֲנִי רוֹאֶה
כְּמֵה אֶתֶּה שְׂאֵן
כְּמֵה עוֹטָה גֵּאוֹן
מִשֶׁהוּ בְּתוֹכִי מִשְׁתוֹלֵל.
אֵיךְ אֶפְשֶׁר לַעֲבוֹר אֶת הַחַיִּים
הַנּוֹרְאִים הָאֵלֶּה
בְּלִי שְׂמֵץ שֶׁל טְרוֹף
בְּלִי שְׂמֵץ שֶׁל רוֹחַנִיּוֹת
בְּלִי שְׂמֵץ שֶׁל דְּמִיוֹן
בְּלִי שְׂמֵץ שֶׁל חֲרוֹת
בְּגִאָוָה עֵתִיקָה וְקוֹדְרָת.
לוֹ יְכוֹלְתִי הֵייתִי שׁוֹרְפֵת
אֶת הַמְּסֻד
שְׂשֵׁמוֹ תְּקוּפוֹת הַשָּׁנָה
וְאֶת הַתְּלוֹת הָאֲרוּרָה שְׁלֵד
בְּאֲדָמָה, בְּאוֹיֵר, בְּשֶׁמֶשׁ, בְּמִטְרָ וּבִטֵּל.
הַבְּרוּשׁ שׁוֹתֵק.
הוּא יוֹדֵעַ שְׂיֵשׁ בּוֹ טְרוֹף
שְׂיֵשׁ בּוֹ חֲרוֹת
שְׂיֵשׁ בּוֹ דְּמִיוֹן
שְׂיֵשׁ בּוֹ רוֹחַנִיּוֹת
אֵךְ הַשְּׁלֵהֶבֶת לֹא תִבֵּן
הַשְּׁלֵהֶבֶת לֹא תֵאֱמִין.

נושא השיר: "שני יסודות" האש-להבה והברוש, כאשר הלהבה היא הגורם הפעיל, המדבר בשיר, היא ה"תוקפת" בשצף קצף ובתוכחה כלפי הברוש הגא, העומד זקוף "בְּגִאָוָה עֵתִיקָה וְקוֹדְרָת". תשובתו לאש היא בשתיקה, רק בידיעה. המענה שלו הוא *מינורי* (נמוך, מזערי) תוך ידיעה ברורה שההפך הוא הנכון. בכל מערכת יחסים תמיד יהיו לפחות "שני יסודות" שמרכיבים אותה. למעשה תיאור הסיטואציה בשיר מקבילה לכל מפגש (אינטראקציה) שבין שני יסודות איתנים מאוד, אך שונים ונבדלים זה מזה, ובכל זאת משהו משותף לשניהם:

האש היא מכלה, היא "כוח" שנעה במהירות כאשר יש חומר לבערה ועוברת ממקום למקום בעוצמה איתנה כל עוד יש בכוחה מה להבעיר, אבל היא גם נגמרת באיזושהו שלב ונכבית. אין להמעייט בערכה כלל וכלל, ועובדה שהיא אחת היסודות שהאדם קידש לה מקום נכבד מאוד בתרבותו האנושית. היא אחת מיסודות הקיום והכיליון כמו הרוח, העפר (האדמה) והמים.

מבחינה זו היא מלאת "דמיון" וחירות ורוחניות. היא יסוד התבונה והמודעות לאבחנה בין טוב לרע. זאת גיזת-האש שבתרבות יוון העתיקה (וכן בכמה תרבויות אחרות) נגנבה מהאלים ע"י "פרומתיאוס הכבול" ומסָרָה לאדם, כדי שגם הם יקבלו משהו מתבונת האלים. העץ, גם הוא אחד מיסודות האדם. הוא תמיד נמצא איתן ממקומו, אינו זו ואינו מכלָה, הוא מְחִיָה. ממנו שואב האדם את היצמדותו לאדמה. זהו אחד היסודות שהאדם קידש לכל מוטיב שקשור לאדמה, לשורשים לחיותו של האדם על האדמה. כמו שנאמר: "כִּי הָאָדָם עֵץ הַשֵּׁדֶה" (ספר דברים פרק ט' 19) זה הביטוי הפיזי לסמליות העץ. נתון להקשרים של עמידות, חיות והיצמדות לאדמה. כמו כן נאמר במקורותינו: "עֵץ זַיִים הֵיא לַמְּזֻזִיקִים בָּהּ". (ספר משלי פרק ג' 18) שם נאמרים הדברים ברמה הרוחנית והפילוסופית, פרי הדמיון והיצירה. למילוי המצוות והאמונה. והעץ-חיים נאמר כדימוי לתורת-משה, שמי שמחזיק בה, בתורת-ישראל, היא תיתן לו חירות ותבונה ורוחניות.

למערכת יחסים זו בין האש לברוש כמטפורה, ניתנים כמעט לאין-סוף אפשרויות ופירוש, כמו: א. כמטפורה ליחסים בינו לבינה, **גבר ואישה**; היא כולה ***טמפרמנט** (מזג) סוער של **עשייה**. יש בה את החרות לפרוץ ו"לשרוף", לכבוש את העולם, מלאת דמיון עם "רוחניות". "**מִשֶׁהוּ בָּהּ מְשִׁתָּלֵל**" והייתה רוצה לזעזע אותו ולהוציא אותו משלוותו, ואילו הוא עומד אדיש כלשהו, יציב ואיתן כמו העץ. אינו מגלה אותם מאפיינים של מיזגה הסוער של זוגתו. רמז לכך נשמע בדברי התוכחה של הלהבה: "**אִיךָ אֶפְשָׁר לְעֵבֹר אֶת הַחַיִּים הַנּוֹרָאִים הָאֵלֶּה בְּלִי שְׂמֵחַ שֶׁל טְרוּף...**" היא הייתה רוצה שהספונטניות שלה תדביק אותו. "תשרוף אותו!" שההתלהבות שלה תוציא אותו משלוותו וייעשה את הדברים "המטרופים" בפרץ של חירות, דמיון ומלאי רוחניות... התגובה שלו אינה במענה-לשון, אלא בשתיקה, בידיעה שהכל במקומו. עת לכל זמן ומקום. יש בו כל אותם מאפיינים שהייתה רוצה שייחשפו, אבל הם בו, ולכן עמידתו גאה ושותקת, מלאת ביטחון-עצמי ולא מתלהמת.

ב. כמטפורה לתיאור מערכת יחסים בין **אב לבתו**; היא הבת הסוערת, מהדור הצעיר, שכולה מרץ עלומים וחופשייה, עם הרבה דמיון של נעורים ורוחניות, ואילו האב שנראה עייף, זקן, עדין עומד וגאה כאותו עץ הברוש העתיק, תקוע איתן בתוך שורשיו, "עומד" ושותק מול גל הנעורים המתפרץ של בתו, יודע בתוך תוכו כי אכן יש בו את כל אותם מאפיינים: חירות, דמיון ורוחניות, אבל באותה מידה הוא יודע היטב שמה שיש בבתו הרי זה בא ממנו. היא הרי יוצאת חלציו, בתו דמו ובשרו. היא אינה מבינה את שתיקתו ולכן באמירת תוכחה וטרוניה היא מטיחה בו: "**אִיךָ אֶפְשָׁר לְעֵבֹר אֶת הַחַיִּים הַנּוֹרָאִים הָאֵלֶּה בְּלִי שְׂמֵחַ שֶׁל טְרוּף...**" אותם חיים נוראים, שנים על גבי שנים באותה תנוחה של עמידה איתנה ומלאת-ביטחון, כשהחיים מסביב כל כך משתנים וסוערים, מבלי לקחת חלק בטירוף, למלא את החיים בעשייה?

ג. וכן כתיאור פשוט של מראה **נוף יערני**. כאשר האש המלהטת **בטירוף** כל הנקרה בדרכה, כולל את עצי היער בשצף של שרפה משתוללת. והוא העץ, כסמל לחוסר האונים שלו למול הלהבה המתפרצת. כשהיא רואה כמה הוא שאנן ***וגאון**, (*מלשון גאוה) ומלאת-ביטחון, יש בה משהו מתמרד שהייתה רוצה לשרוף את הממסד כולו: "**שֶׁשְׂמוֹ תְּקוּפוֹת הַשָּׁנָה**". מכעיס אותה במיוחד התלות שלו באותו ממסד; תלותו בעונות השנה, "**בְּאֲדָמָה, בְּאֵוִיר, בְּשֶׁמֶשׁ, בְּמָטָר וּבְטַל**".

הייתה רוצה לפרוץ את המסגרת הקיומית המוגדרת של העץ. הסדר והקביעות של חייו מרגיזים אותה ומעוררים בה רצון לשרוף הכול. היא שוב תוהה ובנימה לעגנית ומטיחה בו: "אֵיךְ אֶפְשֶׁר לְעֵבוֹר אֶת הַחַיִּים הַנוֹאֲאִים הָאֵלֶּה" בלי *שמץ* (*קורט, מעט) מכל אותם מאפיינים שמסמלת האש, כלומר: **טירוף, חירות, דמיון ורוחניות?**... ארבע פעמים משתמשת הדוברת באנאפורה זו, לשם הדגשת התמיהה. "בלי שמץ" – בשתיקתו של העץ הוא מקרין את המודעות שלו לאותם מרכיבים שכאילו אין בו, שוב באותה אנאפורה, אולם בלשון הפוכה, **שיש בו!** בארבע תשובות אילמות: הוא לא צריך להגיד. הוא יודע שיש בו **טירוף, חירות, דמיון ורוחניות.**

היא לועגת לתלות שלו באותם יסודות בסיסיים המשקפים את החיים. הוא משיב במודעות שלו ובשתיקתו כמענה אירוני. כאילו ואמר: "את כולך שלהבת מתפרצת, ואני בשתיקתי יודע כי אלה הם יסודות חיוניים שלא ניתן לחיות בלעדיהם: האדמה מזינה, האוויר לנשימה, השמש מחממת, הגשם מרווה. אולם את המודעות שלו לאותם יסודות הוא לא חושף באופן מופגן, אלא בשקט ובגאווה איתנה של עמידות כיאה לדמותו. בניגוד לעץ, האש היא מוחצנת, היא מפגינה את מרכיבי החיות שלה. לכן היא לא תבין ולא תאמין שיש בו אותם מרכיבי חיות ושלחוב. הוא שותק לא מפני שאין בו מענה למרידה ולהתלהבות שלה, אלא כי הוא יודע שאינה מסוגלת להבין ולהאמין שכך הם באמת פני הדברים. תשובתו, בפי הדוברת, נשמעים כמו הד חוזר לדבריה, באותו נוסח, אבל מנוגד, השולל את הקול הקודם.

היא: **בלי שמץ של טירוף** – הוא: יודע **שיש בו טירוף.**

היא: **בלי שמץ של חירות** – הוא: יודע **שיש בו חירות.**

היא: **בלי שמץ של דמיון** – הוא: יודע **שיש בו דמיון.**

היא: **בלי שמץ של רוחניות** – הוא: יודע **שיש בו רוחניות.**

דרכי העיצוב בשיר:

א. **כותרת השיר:** מהווה גם נושא השיר. שני כוחות מנוגדים המרכיבים כל מפגש ואינטראקציה בין **שני יסודות** בתרבות האדם. בלעדיהם, אין עשייה ואין חיות ואין חירות לאדם. האש היא מטפורה למאפיין את הפרץ והחיות של האדם, ואילו העץ כמטפורה למאפיין את האיפוק, את הרוגע והאיתנות שבאדם.

ב. **מבנה השיר:** השיר אמנם כולו בית אחד ארוך, אולם למעשה הוא מחולק לשניים. כאשר בחלק הראשון אומרת הלהבה תוך שימוש באנאפורה מרובעת "**בלי שמץ של...**" ובחלק השני כמענה בשתיקה רועמת של העץ, כהד-חוזר מנוגד, אומר העץ כי הוא יודע **שיש בו...**

ג. **השאלות וצירופי לשון:** "**הממסד שְׁשָׂמוּ תְּקוּפוֹת הַשָּׁנָה**". הממסד כסמל של סדר וחוק, של הארגון החברתי המסודר. האיתנות והשמרנות של הסדר הישן. כל אלה באים לידי ביטוי של מחזוריות עונות השנה. זהו הסדר הישן שלעולם לא ישתנה, ומנגד הרצון להשתלח בממסד הזה ולבעוט בו.

ד. **תקבולת ניגודית:** בין האש והברוש; היא מתפרצת כלפיו ומדברת ואילו הוא שותק. הוא שאנן וגא והיא הייתה רוצה להשתולל ולהתפרץ למול שתיקתו. אך שניהם שני צדדים של אותו מטבע. משלימים זו את זו. כי בשניהם יש אותם מרכיבים של טירוף, חירות דמיון ורוחניות. רק דרך הבעתם מנוגדת. זו בהשתלהבות וזה באיתנות ובשתיקה גאה.